

MEHMED MUJEZINović

OBNOVA NATPISA NA SOKOLOVIĆEVU MOSTU U VIŠEGRADU

RESTAURATION D' INSCRIPTIONS SUR LE PONT MEHMED-PACHA
SOKOLOVIĆ A VIŠEGRAD

Na monumentalnom mostu¹ Mehmed paše Sokolovića,² poznatog državnika i velikog vezira turske imperije (1506—1579), postojala su sve do 1945 godine dva natpisa na turskom jeziku. Spomenute godine okupator je pri povlačenju iz Višegrada jače oštetio most, kojom prilikom su uništeni i ovi natpisi, zajedno sa zidom sagrađenim u obliku portala, koji raste iz ograde na sredini mosta.

Mladi natpis je još iza Prvog svjetskog rata jače oštećen. Godine 1928/29 Zemaljski muzej u Sarajevu preduzeo je restauraciju i dopunu teksta ovoga natpisa. Tom prilikom su ostaci kamene ploče s jednim dijelom teksta originalnog natpisa preneseni u lapidarij spomenutog muzeja. Ako pomnije promotrimo ove ostatke kamene ploče možemo na njima uočiti, da je i ranije, nepo-

znate godine, vršena restauracija jednog dijela natpisa. Naime, na ovim komadima se jasno razabiru dvije tehnike rada, starija i mlađa.

U toku najnovije rekonstrukcije uništenih dijelova mosta pristupljeno je i restauraciji natpisa.

Natpisi sa ovog važnog spomenika kulture također su više puta objavljivani. Naime, skoro svi naprijed (u bilj. 1) navedeni radovi sadrže i natpise u prepisu ili prevodu. Tako Evlija Čelebija donosi prepis kronostiha obaju natpisa, i uzima datum starijeg kao početak, a datum mlađeg natpisa kao dovršetak gradnje mosta. Herman je prvi objavio prepis i prevod ovih natpisa. Međutim kod njega su izvjesne riječi kod oba natpisa pogrešno pročitane, pa, prema tome, i prepisane i prevedene, a osim toga prepis mlađeg natpisa je manjkav, jer je bio oštećen. M. E. Kadić je objavio stariji, a D. Korkut samo mlađi natpis u prepisu i prevodu. Ovaj posljednji donosi i faksimil obnove dijela natpisa. Rener-Velikanović i A. Defterdarević donose prevode obaju natpisa, a prema ranije objavljenim prevodima. A. Bejtić objavio je oba natpisa u prepisu i prevodu.

Kod donošenja originalu što vjernijeg teksta ovih natpisa bila mi je glavna podloga spomenuto izdanje natpisa od A. Bejtića, koji je na osnovu prethodno objavljenih turskih tekstova, arhivske građe i drugih pomagala redigovao i kritički obradio tekstove natpisa.

Kod donošenja tekstova ovih natpisa upozorici na izvjesne štamparske greške, koje su se potkrale Bejtiću, a koje sam ja sad ispravio.

Donji, stariji natpis sastoji se iz devet stihova, napisan je pismom talik i isklesan na kamenoj ploči veličine 60X85 cm odnosno 70X96 cm sa okvirom.

Današnji, nešto redigirani tekst ovog natpisa glasi:

¹ O mostu vidi: Evliya Čelebi, Seyahatname V, Istanbul, 1315, 542; E. Stix, Bauwesen in Bosnien und Herzegovina, Wien, 1887; K. Herman, Čuprija u Višegradu, GZM I (1889), 79—83; Isti, Die alte Brücke in Višegrad, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Herzegovina II (1894), 333—337; H. Renner-I. Velikanović, Herceg-Bosnom uzduž i poprijeko, Mitrovica 1900, 189—195; Muhamed Enveri Kadić, Veziri azam Bosnali Sokolli Mehmed paša, Kalendar »Gajret« II (1907—1908), 44—50; D. M. Korkut, Obnova natpisa na Sokolovića mostu u Višegradu, GZM XLI (1929), 115—129; Aziz Defterdarević, Grad Višegrad i okolica, Sarajevo 1934, 27—32; A. Bejtić, Sokoloviće most na Drini u Višegradu, Kalendar »Narodna uzdanica«, 1945, 148—169 (izišao i separat); Joh. Kellmer, Baukunst, u djelu Bosnien und Herzegovina in Wort und Bild (bez godine).

Uz gred napominjem da je po prvi put izašao jedan dobar crtež ovoga mosta 1873 god. u bečkom časopisu »Allgemeine Bauzeitung« u radnji Geigera i Lebreta »Studien über Bosnien, die Herzegovina und die Bosnischen Bahnen«, od koje radnje postoji i separat. Ovaj crtež je ujedno i najstarija slika Sokolovića mosta. Kasnije je most više puta slikan i dotične su slike izlazile u raznim publikacijama.

² O Sokoloviću se vrlo mnogo pisalo, a u novije doba izašla je od poznatog turskog historioografa Ahmeta Refika posebna monografija pod naslovom *Sokollu*, Istanbul 1924, a preveo ju je M. R. Delić u listu »Gajret«, 1925—1927 god., odakle je preštampana i u posebnu knjigu.

که جهان بولدی آنکذات شریفه شرف
 خیر چون ویریلان اموال دیمز که سرف
 بیلدی آثارید زهر که خیر خلف
 بغدی اول صویک او مستند کمر کردن صف
 صویک او مستند بنانی اید بیلما دن سلف
 کنینک نامنی اکر مغه خیر یله تقف
 بویله خیره ویریلان مال صقین دیمه تلف
 کونی خیر یله کچه کور میه عمرنده اسف
 بارک الله عجب حسر کیر الطف

آصف دور و زمان حضرت محمد پاشا
 صرف ایدوب مالی خیراته رضاء الله
 صباغ اکین سیم وزرین صرف خیرت ایدی
 بو سنده نهردین اوزره یا یوب حسر کیر
 بوید بر نهر عمیق و جریانی محکم
 عون حقیله ولی حضرت پاشا ایدی
 یا پدی بر کویری که عالمده نظیری یوقدر
 او مرین حضرت حقدن آنی بانی اولان
 کوروب اتمان زهادی دیدی آکا تالیخ

۹۷۹

Tekst u slobodnom nerimovanom prijevodu znači:

Gospodin Mehmed paša, Asaf³ svoga vremena,
 Čijom uzvišenom osobom svijet postiže slavu,
 Potrošio je svoj imetak u zadužbine radi božjeg
 zadovoljstva.
 Niko neće reći za imetak, koji se troši u zadužbine,
 da je rasipanje.
 Za života je utrošio zlato i srebro u zadužbine,
 Bio je svijestan, da su svakome njegova djela
 najbolje potomstvo.
 U Bosni na rijeci Drini sagradi veliki most,
 I od svodova na toj rijeci napravi red.
 Na takvoj dubokoj i snažnoj rijeci
 Preci ne moguše ništa sagraditi.
 Božjom pomoću osnivač, gospodin Mehmed paša,
 učinio je,

Da se njegovo ime spominje s poštovanjem i blago darnošću.

Podigao je most, kojem na svijetu nema ravna.
 Nemoj reći, da je propao imetak, koji se troši u
 ovakvo dobro djelo.
 Nadam se u Svevišnjega boga, da će njegovom
 osnivaču
 Dani sretno prolaziti, i da u životu nikad neće
 tugu osjetiti.
 Nihadi, videći dovršetak (mosta), reče mu
 kronogram:
 »Neka Allah blagoslovi divni, veliki i najljepši
 most!«

Godina 979⁴

Brojčana vrijednost slova kronostiha ovog natpisa je 979, što nam pokazuje i slijedeći zbir:

$$3b = 6 + 3a = 3 + 3r = 600 + 2k = 40 + 3l = \\ = 90 + h = 5 + ' = 70 + 2dž = 6 + s = 60 + j \\ = 10 + t = 9 + f = 80 = 979.$$

³ Riječ »hazreti« dodao sam radi zahtjeva metrike stiha, a tu riječ stavio je i Kadić kod konačnog prepisivanja ovog natpisa u svoju kroniku, knj. I, 188.

⁴ U izdanju Bejtića pogrešno štampano »dimed« i ispravljeno u »dimez«.

⁵ Riječ »muberrat« zamijenjena je sa »hajrat«, jer bolje odgovara smislu rečenice, a i u Kadićevom konačnom prepisu stoji »hajrat«. V. knj. I, 188.

⁶ Kod Bejtića pogrešno štampano »anaridir«, a treba »asaridir«.

⁷ Izraz »bagladup« zamijenjen je sa perfektom 3. lica jednine t. j. »bagladi«, jer to zahtijeva smisao, a tako je i u navedenom Kadićevom prepisu.

⁸ Asaf je ime poznatog savjetnika i vezira kralja Sulejmana. Mudrost Asafova prešla je kod Arapa i u poslovice.

⁹ Počinje 26 maja 1571.

آصف دور اول حضرت محمد پاشا	حجر بلبولدی انک ذک شعیر پاشا
صفت ایوب طانی خیر ارض اولاد	خیر اچکی و پیلان امو العزیز
صباح الیقین هم و پیوه صخر خیر ایتدی	میلری آنا سید فکر حیر خالف
بوسنه نه در دین اوز پوه پاشا کیم	بغله دی اول صیغ اوستنده کاروف
بو یولده نیر عثمیت و جز پانی محکم	صمیک لوسه سنده بختی ایزه میل اولاد
عون حقید اولی حضرت پاشا ایتدی	کنده نیک نلنی اگه نیر خیر پاشا
پاپیری بمر کبری کماله نظیری پورده	بویله خیر و پور بلان ما اصفیقیم تلف
او پیرن حضرت حقید انانی اولان	کونی خیر پاشا کور سید عمر زده اصف
کورد بلی سمن با دیو پیدی کالنا ریخ	بارک اللعجب حیر کبیر الطوف

۹۷۹

Natpis iz godine 1571 (crtež M. Mujezinović, 1952)

Gornji, mlađi natpis u 6 stihova napisan je vrlo kompliciranim dželi-sulus pismom na kamenoj ploči veličine 62 X 189 cm. (79 X 206 sa okvirom).

Da bi pismo ovog natpisa bilo što vjernije svoje originalu, poslužio sam se ostacima kamene

ploče jednog dijela originalnog natpisa, zatim crtežom muzejskog crtača Germa i, konačno, faksimilom obnovljenog dijela natpisa iz 1929 godine.

Tekst natpisa glasi:

Natpis u prijevodu znači:

Za vladavine vladara svijeta Murad-hana, sina Selimova,

*Dobrotvor, gospodin Muhamed paša,
Koji je trojici vladara s odanošću bio veliki vezir,
Napravi najveću zadužbinu, nek mu je bog primi!
U iskrenoj namjeri sagradi svojim poduzetnim
duhom veliki most na rijeci Drini.
Građevina mu ispade tako lijepa, da onome, ko je
vidi,*

*Čini mu se kao da na vodi stoji zrno bisera, a
nebeski svod da mu je školjka.*

*Bože, daj, da zgrada njegove sreće i života bude
čvrsta!*

*Ispuni mu, bože, sve želje na ovom i onom svijetu!
Nihadi mu reče kronostih, neka ga blagosivlja,
ko ga vidi:*

*»Muhamed paša sagradi ovaj most preko vode!«
Godina 985¹²*

Kada saberemo brojčanu vrijednost pojedinih slova kronograma dobićemo godinu 985, kako se to vidi i iz slijedećeg zbira: $3j = 30 + 5a$ (elif) = $5 + 4b = 8 + 2d = 8 + 4v = 24 + k = 20 + 2r = 400 + s = 90 + z = 7 + h = 5 + 2m = 80 + h = 8 + š = 300 = 985$.

Kako se vidi, datum je kod oba natpisa na mostu izražen i brojkama, što je inače rijetkost kod natpisa u stihu.

¹⁰ i " Tako na originalnom natpisu, dok je u Bejtićevom izdanju napisano po novijem pravopisu sa j.

¹² Počinje 21 marta 1577 godine.

Između datuma u natpisu t. zv. starijeg natpisa, koji bi imao označavati datum dovršenja mosta, i t. zv. mlađeg natpisa, koji bi imao označavati datum udaranja temelja mosta, opaža se čudan kronološki, sadržajni i logički anahronizam. To raniji izdavači ovih natpisa (Evlja Čelebija, K. Hormann, Kadić, Korkut, Defterdarević) uopće nisu opazili. Alija Bejtić u spomenutoj svojoj radnji također uzima datum starijeg natpisa kao datum dovršenja mosta, a za mlađi natpis kaže: »Kojom je prilikom nastao ovaj drugi natpis na Sokolovićevu mostu iz godine 1577., vrlo se teško dosjetiti. Moglo bi se misliti, da on označuje vrijeme dovršetka mosta, kako to čak piše i Evlija Čelebija, da nam to ne pobija stariji natpis u kojem Nihadija veli, da je tada vidio dogotovljenu građevinu.«

Međutim, ako pažljivo razmotrimo stilizaciju obaju natpisa dolazi se do uvjerenja, da se ovdje radi o zamjeni zadnjih stihova, ili samo polustinova (misra') ovih natpisa, u kojima su sadržani datumi udaranja temelja, odnosno datum dovršenja ovoga mosta, i da bi se ti anahronizmi mogli otkloniti na taj način, da se polja, na kojima su bili isklesani zadnji stihovi oba natpisa, zamijene tako, da se zadnje polje sa t. zv. starijeg natpisa stavi na mjesto zadnjeg polja t. zv. mlađeg natpisa i obratno. U tom slučaju zadnji stih (bejt) t. zv. starijeg natpisa glasilo bi:

*Didi târihin-i Nihâdi ki gören ide dua'
Bârekel-lâhu 'acab cisr-i kebîr-altaf.
Sene 977*

To znači:

*Nihadi mu reče kronostih, da ga blagosivlja,
ko ga vidi:*

*»Neka Allah blagoslovi divni, veliki i naj-
ljepši most!«*

Godina 1571/2

Zadnji stih (bejt) t. zv. mlađeg natpisa glasio bi:

*Gorub itmamini Nihadi didi ana tarih
Japdi bu kopryi su iizre Muhamed paša
Sene 985*

To znači:

*Nihadi, videći dovršetak (mosta), reče mu
kronogram:*

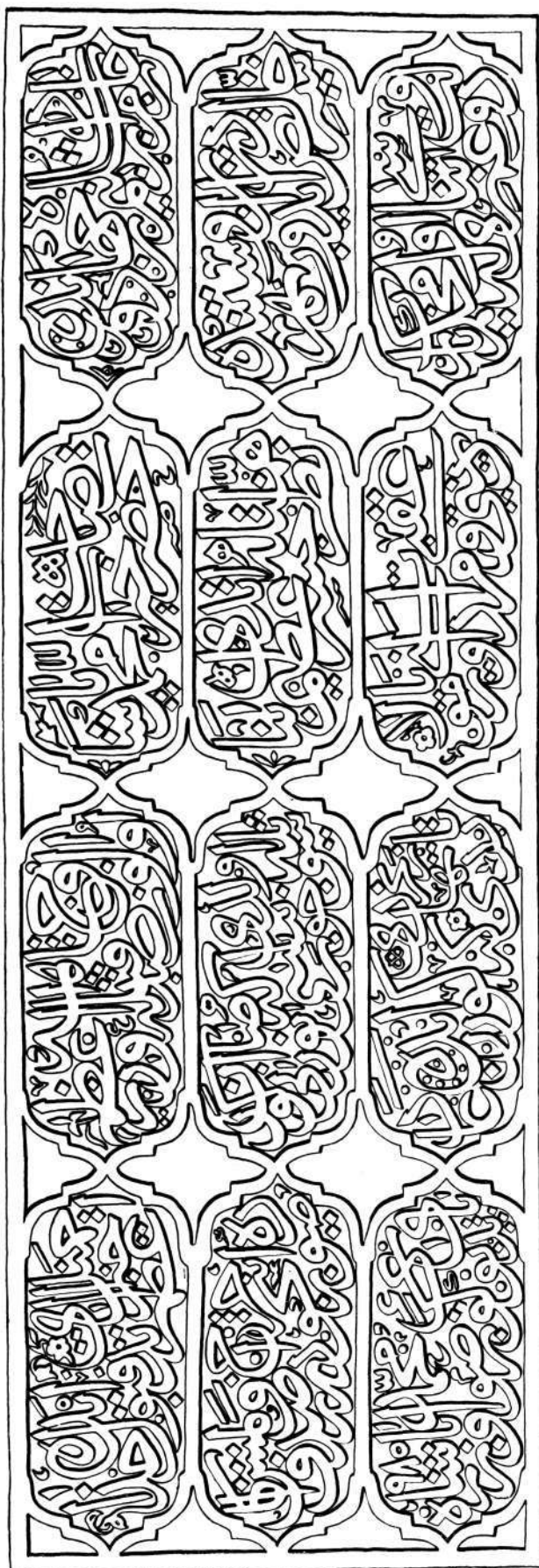
*»Muhamed-paša sagradi ovaj most preko vode«
Godina 1577/8*

Da je ovakvo rješenje i otklanjanje spomenutih anahronizama ispravno, upućuje i smisao, koji dobivamo ovakvom zamjenom gornjih stihova ovih natpisa.

Prema tome oba natpisa na Sokolovićeve mostu nastali su u vrijeme, kada je most bio dovršen, te prvi natpis označuje datum udaranja temelja mostu, a drugi datum njegovog dovršenja. Samo je teško odgovoriti na pitanje, kako je i kada nastala ta zamjena. Ta pitanja komplikuju se tim više, što raniji izdavači natpisa izričito napominju, da je t. zv. stariji natpis pisan pismom talik, a drugi, mlađi, pismom dželi-sulus, kako se vidi na sačuvanim ostacima ploče ovog drugog natpisa. Stoga je razumljivo, što se i kod sadašnje restauracije ovih natpisa moralo tako postupiti, pogotovo kad se do ove teze došlo naknadnim ispitivanjem i konzultovanjem iskusnijeg stručnjaka, kolege Hazima Šabanovića, naučnog saradnika Orijentalnog instituta, koji ovakvo shvatanje smatra jedino ispravnim. U ovom slučaju moramo pretpostaviti, da su polja, na kojima su bili napisani gornji dijelovi natpisa bila jednaka, a natpisi pisani istim pismom, pa je zamjenu mogao izvršiti nekom omaškom sam klesar prilikom klesanja natpisa, pogotovo kad se ima na umu, da je i ranije, negdje prije 1664 g., vršena restauracija ovih natpisa.

Što se tiče vremena, kad je nastala ova zamjena, sada se može kazati samo to, da je to bilo prije godine 1660, kada je kroz Višegrad prošao Evlija Čelebija, koji u svom putopisu donosi zadnje stihove oba natpisa onako, kako oni glase i u ovom izdanju, s napomenom da je t. zv. stariji natpis datum udaranja temelja mostu, a t. zv. mlađi natpis označuje datum dovršenja mosta. Ranije je napomenuto, da se na osnovu ostataka kamene ploče t. zv. mlađeg natpisa može zaključiti, da je na njemu nekada zaista vršena restauracija, a na osnovu gornjih podataka Evlije Čelebije vidimo, da je to moralo biti prije 1660 godine. Tom prili-

Natpis iz godine 1577 (crtež M. Mujezinović, 1952)

kom je vjerojatno izvršena i zamjena zadnjih stihova, a nastala i razlika u vrstama pisama, kojima su pisani natpisi, i tako stvoren kronološki, sadržajni i logični anahronizam u tim natpisima.

Razumljivo, da to pitanje time nije definitivno riješeno, i da se o tome može još diskutirati.

Oba citirana natpisa potekla su iz pera pjesnika Nihadije. To je pjesničko ime učenjaka i pjesnika Muhamed ef. Karamusića,¹³ rodom iz Sarajeva, gdje je predavao na nekoj medresi kao muderis¹⁴ i konačno umro u Sarajevu 1587 godine.

Bašagić ne spominje ovog pjesnika¹⁵ dok ga H. M. Handžić prvi put pogrešno navodi pod imenom »Nehari«¹⁶ i to kasnije ispravlja u Nihadi.¹⁷

¹³ A ne Hadžimusića kako je to napisao D. Korkut (O. c. p. 120).

¹⁴ Ovoga vremena u Sarajevu postojale su tri medrese i jedan hanikah. Nihadi je mogao biti muderis Husrev-begove medrese u vremenu od 1583 do svoje smrti (1587), jer su nam imena muderisa ove medrese poznata od njezina osnutka do spomenute 1583 godine-

¹⁵ Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti, GZM XXIV (1912).

¹⁶ Glasnik Ivz.

¹⁷ Glasnik Ivz. III, 534—537.

Pošto je u starijem natpisu ime Sokoloviću Mehmed, a u mlađem Muhamed, napominjem da Turci često upotrebljavaju mjesto Muhamed ime Mehmed.

Prvobitni natpisi bili su isklesani na pločama od skopaljskog kristal kamena, dok je za sadašnje natpise dobavljen bijeli mramor iz Arandelovca, koji je po svojoj strukturi najbliži skopaljskom kristal kamenu.

Kaligrafske radove na natpisima izveo je s potpunim uspjehom stručnjak za orijentalnu kaligrafiju Muhamed ef. Mujagić iz Sarajeva, a klesarske radove natpisa i navedenog portala izradio je A. Vrlec također u Sarajevu. I klesarski su radovi dobro izvedeni.

Konačno napominjem, da je prilikom sadašnje rekonstrukcije izrađena spomen-ploča i uzidana na sofi s vanjske strane mosta.

Radovi na rekonstrukciji mosta i restauraciji natpisa izvedeni su pod nadzorom stručnjaka Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture Narodne Republike Bosne i Hercegovine.

Résumé

Sur le pont Mehmed-pacha Sokolovic à Visegrad il est resté jusqu'en 1943 deux inscriptions turques, l'une de 1571, l'autre de 1577, qui ont été détruites pendant la guerre. L'Institut pour la protection des monuments culturels de la République populaire de Bosnie et Herzégovine a achevé, en

1952, la restauration de ces inscriptions. L'auteur dit comment cette restauration a été menée et il publie en même temps le fac-simile, la transcription et la traduction des inscriptions restaurées.